

PRATARMĖ

Mieli *Lietuvos archeologijos* skaitytojai, šis, 45-as, žurnalo tomas dienos šviesą išvydo kiek kitoks: pasikeitė tiek redaktorių kolegija, tiek turinys. Dėkoju visiems, iki šiol dirbusiems kartu, ir tiems, kas redaktorių kolegiją papildė.

Šiame numeryje išspausdinome aštuonis mokslinius straipsnius, penki parašyti anglų kalba su užsienio mokslininkais. Anglų kalba vyrauja todėl, kad vis labiau siekiame mokslinius Lietuvos archeologų tyrimus skleisti kitose šalyse, todėl ne tik šiame, bet ir būsimuose numeriuose didžioji dalis tekstų bus parašyti greičiausiai angliškai, tačiau, laikydamiesi tradicijos ir puoselėdami gimtąją kalbą, nepamiršime lietuviškų tekstų. Džiugu, kad moksliniuose straipsniuose vyrauja tarpdiscipliniškumas – jis rodo sparčiai besikeičiančią Lietuvos archeologijos mokslo padėtį.

Vygandas Juodagalvis teigia, jog Užnemunės tyrimus paskatino prekeivių veržimasis į piliakalnius ir radinių patekimas į jų rankas: muziejai tegavo dalį raritetų. Visa tai vyko XIX a., o šiandien skaitome išsamų autoriaus darbą apie Užnemunės kultūros bruožus – jis nagrinėja keramiką. Kalbant V. Juodagalvio žodžiais, tai skolos gražinimas nepelnytai užmirštiems radiniams. Pasirodo, ornamentas puodo lipdytojoms (-ams) nelabai terūpėjo: buvo svarbus ornamentavimo vyksmas – tam būdavo net specialiai paruošiamos puodų dalys.

Keramikos puošybos tema tęsiama ir Gyčio Piličiausko, Dalios Kisielienės, Giedrės Piličiauskienės, Luko Gaižausko ir Algirdo Kalinausko straipsnyje, tik aptariama vienos gyvenvietės – Šventosios 43 – medžiaga: didžiulė 4 tūkstantm. pr. Kr. pradžios šukinės-duobelinės keramikos kolekcija. Ši keramikos grupė Lietuvos archeologijoje iki šiol nebuvo pripažinta, nors, autorių nuomone, ši medžiaga aiškiai rodo jos gyvavimo fazę. Autoriai nustatė, kad indai, puošti vietai nebūdingais ornamentais, čia buvo pradėti gaminti dėl glaudaus bendravimo su

rytų Baltijos medžiotojais-rinkėjais. Vadinasi – o tai yra svarbi įžvalga – ne viskas, kas ne sava, yra migracijos pasekmė. Straipsnyje, be kitų archeologams įprastų terminų, svarbią vietą užima kiek primiršta lingvistika – finougriški hidronimai.

Kita tema, susijusi su akmens amžiaus žmonių gyvenimu Lietuvos pajūryje – Šventosios 2/4 radarinės tyrimai. Gytis Piličiauskas, Giedrė Vaikutienė, Dalia Kisielienė, Giedrė Piličiauskienė, Kęstutis Peseckas ir Lukas Gaižauskas savo tyrimais įrodo, jog šioje, vienoje svarbiausių rytų Baltijos regione akmens amžiaus vietovių, būta ne gyvenvietės, o žvejybvietės, kurioje vyko ir pirminis žuvies apdorojimas. Ši vietovė ypatinga: ji pasakoja ne apie pastatus ir gyvenvietes, tačiau apie paskutinių medžiotojų-rinkėjų ir pirmųjų gyvulių augintojų žvejybos strategijas pajūrio regione. Ji rodo išliekant ekonomikos ir žvejybos tradicijų tęstinumą net ir iš esmės keičiantis kultūrai.

Skirtingai nei minėtuose straipsniuose, Christopheris Troskosky, Johnas White'as ir Lukas Gaižauskas pristato teorinį agrokultūrinių pasienių judėjimo modelį – žemdirbystei perimti būtinų žinių perdavimą erdvėje. Modelis paaiškina, kaip bendruomenės pereina punktualizuotus pokyčius sustiprėjusio streso sąlygomis. Pokyčiai pasireiškia kritine elgsena be chaotiškų būsenos perėjimų. Autorių siūlomo modelio taikymas kintamam mastui laike reiškia, jog jis gali būti taikomas nuo paleolito, neolito, bronzos amžiaus ir daugelio geležies amžiaus laikotarpių iki pat informacijos amžiaus dabartyje. Galiausiai, modelis padeda prasmingai lyginti socialinio ir technologinio vystymosi punktualizuotos pusiausvyros taškus šių sričių viduje bei tarp jų.

Vytenis Podėnas ir Agnė Čivilytė nagrinėja pietryčių Baltijos regiono vėlyvojo bronzos amžiaus metalo liejybos kompleksus ir kelia klausimus apie bronzos gamybos vietų reikšmę prekybiniais Europos

ryšiams. Autoriai mano, kad kelios pajūrio ruožo gyvenvietės buvo apgyventos laikinai iš Skandinavijos ar Gotlando atvykusių bendruomenių, palaičiusių prekybos ir mainų ryšius su vietinėmis bendruomenėmis. Straipsnyje kvestionuojama vietinių metalurgų buvimo galimybė. Vietoj jos siūloma hipotezė keliaujančių metalo liejimų, sietinų su Skandinavų gyvenvietėmis. Ši hipotezė taip pat grindžia naują bronzos amžiaus komunikacijos ir mainų tipą: specialistai atvykdavo ir trumpam apsistodavo vietinių gyvenvietėse.

Metalo dirbinių technologijos klausimas keliamas Arvydo Malonaičio ir Agnės Čivilytės straipsnyje: rašoma apie antrinį geležies amžiaus pentinių kirvių ir kaplių panaudojimą kaip žmogaus elgsenos atspindį. Jie drąsiai įžvelgia simbolinę daiktų reikšmę, kai moteris save susieja su vyru, ir atvirksčiai. Tai ypač akivaizdžiai rodo persukti kirviai, aptikti vyrų kapuose su ginklais (ietigaliais). Taip pat priitariama idėja apie persirengėlių gyvavimą geležies amžiaus bendruomenėse. Dėstomos mintys yra naujų įžvalgų apie plačias interpretacines antrinio daiktų panaudojimo galimybes pradžia.

Lauryno Kurilos straipsnis nukelia skaitytoją iš žemiškojo kasdienybės pasaulio į laidosenos sritį. Remdamasis istoriniais rašytiniais šaltiniais ir archeologine medžiaga, autorius supažindina su geležies amžiaus pilkapynų pavertimu vėlyvųjų viduramžių kapinynais. Jo nuomone, tai yra Lietuvos christianizacijos pasekmė, atskleidžianti vietos gyventojų priešiskumą Bažnyčios reikalavimams, kai jiems teko ieškoti nuošalesnių vietų kapinynams, ir jas kai kurios bendruomenės rado senuose pagoniškuose pilkapynuose. Ko gero, reikalaujant susirasti naujas laidojimo vietas, vienos bendruomenės kūrė naujus kapinynus, o kitos, kurių gyvenamojoje erdvėje buvo senų pilkapynų ir kurios buvo geriau išlaikiusios atmintį apie protėvių kapus, ėmė laidoti juose. Galbūt tam įtakos turėjo ir išskirtinė pilkapynų išvaizda, derėjusi su perėjimo į pomirtinį gyvenimą kaip lipimo į kalną samprata.

Mokslinių straipsnių dalį užbaigia Felixo Biermanno, Christoferio Hermanno, Arkadiuszo Koperkiewicziaus ir Edvino Ubio straipsnis, kuriame pristatomi archeologiniai Varmijos Alt Vartenburgo (Barczewko) miesto (prie Olštyno, šiaurės rytų Lenkija) duomenys, ne tik mokliškai, bet ir iliustratyviai puikiai atskleidžiantys Lietuvos kariuomenės antpuolio prieš Kryžiuočių ordiną pasekmes ir pobūdį. Taip pat pateikiamas istorinis kontekstas apie Vokiečių ordino ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos karinio konflikto ir žygių pobūdį; įžvalgų apie karinę lietuvių taktiką bei ginkluotę.

Norėdami, kad leidinys viešintų ne tik mokslinius tyrimus, bet ir archeologijoje vyraujančias diskusijas, į turinį įtraukėme atskirą skiltį. Juk iš tiesų, tai, apie ką kalbamės, spausdami vieni kitiems ranką ar nesupratę gūžčiodami pečiais, gali būti išdėstyta popieriaus lape. Taigi būkime atviri ir diskutuokime! Pirmasis šį žingsnį žengė Gintautas Zabiela, prabilęs apie metalo detektorių naudotojų indėlį archeologijos paveldo paieškoms.

Antra nauja skiltis – tai žmonių, kurie nėra archeologai, bet vienaip ar kitaip jaučiasi su ja susiję – įžvalgos apie šį mokslą. Idėja publikuoti jų mintis kilo pastebėjus, kaip įvairiai humanitarinių ir kitų mokslo sričių asmenys suvokia mūsų tyrimus ir jų prasmę. Manau, šio skyrelio tekstai įkvėps kolegas į archeologiją pažvelgti kitaip ir padidins leidinio skaitytojų skaičių. Juk, kaip rašo pirmasis šios skilties autorius istorikas Artūras Vasiliauskas, „Archeologijos muziejus yra vieta, kur – paradoksaliai – tu gali atsidurti visai šalia supratimo horizonto: ne atsargiai ir racionaliai šiapus, kaip mokslininkas, ne toli anapus, kaip ideologinis šamanas, o visai šalia. Archeologiniai eksponatai atsiveria, tačiau atsiveria ne taip, kaip tekstai, kurių bylojimu minta istorikai, bet reikšmingai tylėdami.“

Taip pat turinį papildė ypatingų progų paminėjimas. Džiaugiamės, galėdami išspausdinti antropologės Justinos Kozakaitės kalbą Lietuvos Respublikos

Seime iškilmingame Lietuvos Nepriklausomybės dienos atkūrimo minėjime, jai gavus Valstybės Nepriklausomybės stipendiją. Su ja tikime, kad mūsų karta niekada neturės ginti savo Tėvynės ginklu, o

savo indėlį į jos gerovę įneš darydama darbus, kuriuos moka geriausiai ir mėgsta labiausiai.

Įkvėpta šio leidinio tekstų, dėkoju autoriams ir linkiu sėkmės dirbaujantis!

*Agnė ČIVILYTĖ,
atsakingoji redaktorė*

FOREWORD

Dear readers of *Lithuanian Archaeology*,

This 45th volume of the journal represents something a little different, something new and exciting: both the editorial board and the content have changed. I would like to express my sincere gratitude to everyone who has contributed to the production of this journal and the members of its editorial board, new and old, for their work.

This number features eight scientific articles, five written in English in collaboration with foreign scientists. English is so prominent because, in seeking to better promote the scientific research of Lithuanian archaeologists abroad, the bulk of the texts in this number were written in English, as will the majority of future articles likely be. Nevertheless, in maintaining traditions and nurturing our native language, we will remember to also include Lithuanian texts. I am happy to see interdisciplinary co-operation prevail in the scientific articles; it shows the rapidly changing situation of Lithuanian archaeology.

In the first article, Vygandas Juodagalvis asserts that the investigation of the Trans-Nemunas region was prompted by a surge of people looking to make a profit on the hillforts through the discovery of artefacts, museums receiving only a fraction of the rarities. As a result of that 19th-century activity, today we can read this author's comprehensive work about features of the culture of the Trans-Nemunas region through the examination of its pottery. In the words of V. Juodagalvis, it was repayment of a debt for undeservedly forgotten artefacts. As it happens, the potters were not overly worried about the designs, but the process of decorating a pot was important, parts of a pot being specially prepared to receive the designs.

The topic of pottery decoration is continued in the article by Gytis Piličiauskas, Dalia Kisielienė, Giedrė Piličiauskienė, Lukas Gaižauskas, and Algirdas Kalinauskas, who discuss material from

only one settlement, Šventoji 43: a huge collection of early 4th millennium BC comb ware. This pottery group has so far not been recognised in Lithuanian archaeology, although, in the opinion of the authors, this material clearly shows the phase of its existence. The authors determined that vessels, decorated with locally uncharacteristic designs, began to be produced there due to close association with East Baltic hunters-gathers. Thus, and this is an important insight, not everything foreign is a consequence of migration. In the article, the somewhat been forgotten subject of linguistics, in the form of Finno-Ugric hydronyms, occupies an important place alongside other subjects, which are commonplace in archaeology.

Another topic, the investigation of the Šventoji 2/4 find spot, is connected with the lifestyle of Stone Age people on the Lithuanian coast. Gytis Piličiauskas, Giedrė Vaikutienė, Dalia Kisielienė, Giedrė Piličiauskienė, Kęstutis Peseckas, and Lukas Gaižauskas have proven through their research that this site, one of the most important Stone Age locations in the East Baltic region, was not a settlement but rather a fishing site where the initial processing of fish occurred. This location is special as it tells not about buildings and a settlement but rather about the fishing strategies of the last hunter-gathers and the first herders in the coastal region. It shows continuity through the survival of the economic and fishing traditions, even as the culture was changing drastically.

Unlike in the aforementioned articles, Christopher Troskosky, John White, and Lukas Gaižauskas present a theoretical model of the movement of the agricultural frontiers, the transfer, in space, of information essential for engaging in agriculture. The model explains how communities transitioned through punctuated changes under conditions

of heightened stress. The changes display critical behaviour without chaotic transitions of status. The application of the proposed model on a flexible scale in a period means that it can be applied in situations ranging from the Palaeolithic, Neolithic, Bronze Age, and many periods of the Iron Age to the present-day Information Age. Finally, the model helps to meaningfully compare the punctuated equilibrium points of social and technological development within these areas and between them.

Vytenis Podėnas and Agnė Čivilytė investigate Late Bronze Age metal production complexes in the Southeast Baltic region and raise questions about the significance of bronze production sites for European trading ties. The authors think that several settlements in a coastal strip were inhabited temporarily by communities who came from Scandinavia or Gotland and maintained trading and barter ties with local communities. The article questions the possibility of the existence of local metallurgists. In their place, they propose the hypothesis of itinerant metalcasters, who should be connected with Scandinavian settlements. This hypothesis also predicates a new type of Bronze Age communications and exchange: specialists who came and stayed briefly in local settlements.

Questions of metal artefact technology were raised in the article by Arvydas Malonaitis and Agnė Čivilytė who wrote about the repurposing of Iron Age single-bladed axes and hoes as a reflection of human behaviour. They boldly envisage the symbolic significance of objects when a woman links herself with a man and vice versa. This is very clearly shown by the axes with rotated blades discovered in male burials with weapons (spearheads). It likewise endorses the idea of the existence of crossdressers in Iron Age communities. The ideas set forth are the beginning of new insights into the broad interpretive possibilities of repurposed objects.

The article by Laurynas Kurila takes readers from the mundane everyday world to the area of

funeral rites. Based on historical written sources and archaeological material, the author presents Iron Age barrow cemeteries that have been converted into Late Medieval cemeteries. In his opinion, this is a consequence of Lithuania's Christianisation and reveals the opposition of the local inhabitants to the Church's demands, which forced them to look for more remote cemetery sites, some communities finding them in old pagan barrow cemeteries. Needing new burial sites, some communities probably created new cemeteries, while others, where the living space included old barrow cemeteries and where a memory of their ancestors' graves had been better maintained, began to resume burials in those. Perhaps the distinctive appearance of barrow cemeteries, which fits the concept of the transition to the afterlife as climbing a hill, also influenced those decisions.

The scientific article section ends with one by Felix Biermann, Christopher Hermann, Arkadiusz Koperkiewicz, and Edvinas Ubis, which presents archaeological data about the Warmia city of Alt Wartenburg (Barczewko) (near Olsztyn, NE Poland), wonderfully revealing not only scientifically but also graphically the consequences and nature of the Lithuanian army attack against the Teutonic Order. It likewise presents the historic context of the military conflict between the Teutonic Order and the Grand Duchy of Lithuania and the nature of the campaign as well as insights into the Lithuanian military tactics and weaponry.

Because we feel a journal like this should present more than just scientific research, we have created a separate section for exploring hot topics in archaeology, the things people are really talking about around the water fountain and when letting off steam. So feel free to open up and have a real, honest-to-goodness discussion! The first step was taken by Gintautas Zabiela, who speaks about the contribution of metal detectorists to the search for the archaeological heritage.

A second new section consists of insights into this science by people who are not archaeologists, but who feel connected with it in one way or another. The idea to publish their thoughts arose after it was noticed how individuals in various humanitarian and other scientific areas perceive our research and its meaning. I think this section's texts will inspire my colleagues to see archaeology differently and will increase the publication's readership. The first author in this section, Historian Artūras Vasiliauskas, writes "Paradoxically, A museum of archaeology is a place where you come very close to the horizon of understanding, unlike a researcher who, safely and rationally, stays on this side and unlike the ideological shaman who goes far beyond it, but right beside it. Archaeological artefacts reveal themselves but not in

a way of texts, the main staple of historians, but by the significance of their silence. "

The journal also includes a commemoration of special events. We are overjoyed to be able to print the speech given by Anthropologist Justina Kozakaitė, the latest recipient of a National Independence Grant, at the Seimas of the Republic of Lithuania on the occasion of the solemn anniversary of the restoration of Lithuanian independence. Like her, we believe that our generation will never need to defend our homeland with weapons, but will instead contribute to its prosperity by performing that work, which pays the best and is dearest to our hearts.

Inspired by this publication's texts, I would like to express my gratitude to the authors and wish them success in their future endeavours!

*Agnė ČIVILYTĖ,
Editor-in-Chief*